

“Sevgili Kardeşim Uzzu’ya Söyle !”

CEM KARASU*

Abstract

In this article, it is emphasized that scribes are very important status among the Hittite social classes, and that they occupy significant positions in the state hierarchy. According to the samples taken from the Maşat-Höyük Letters, how the scribes correspond with higher officials or with each other, even though party, are presented. Along with all these, the letters are qualified as documents and in letter type tablets with enlisting private demands they give information (*except for Hittite Laws, not encountered in almost any of the documents*) even if scanty on certain points about the social life of Hittite people.

M.Ö. 2. binde Anadolu’da devrine göre büyük uygarlık kurmuş olan Hititler’in, Mezopotamya’dan aldıkları çiviyazısını daha çok kendi dillerine uygulamaları sonucunda, zamanımızın dünyası onları çeşitli yönleri ile tanıma olanağı bulmuştur. Kullanmaya başladıkları bu yazı türü zamanla gelişim göstermiştir. Bu gelişim süreci içerisinde; Mezopotamya dilleri Sumerce, Akadça (*Asurca-Babilce*); Hititçe gibi Hint-Avrupa dil ailesinin üyelerinden Luvce ve Palaca’nın yanı sıra; Hititler’i din ve sanat açısından da etkileyen Hurri kültürü ve dili Hurrice ile Hitit öncesi Anadolu’sunun kullandığı Hattice’nin de varlığı görülür. Birbirinden farklı özellikler taşıyan tüm bu yazı ve dillerin kültürleri; çeşitliliğinin getirdiği zenginlikle, bu yazı yazma sanatının oluşumuna katkılar sağlarken, gelişiminde de etken rol almıştır.

Bu gelişimdeki en büyük pay; doğal olarak, katiplerin rolü ile açıklanabilir. Katipler; devlet protokolünde ve Hitit sosyal sınıfları içerisinde önemli bir yere sahipti.¹ Vasallar veya diğer büyük devletler ile yapılan antlaşmalarda; GAL DUB.SAR^{MES} “(kil tablet) katiplerinin başı” ve DUB.SAR “(kil tablet) katibi” ünvanlarıyla devlet protokolü içerisinde tanık konumunda oldukları görülür.² Ayrıca, II. Muwattalli (M.Ö. ±1295-1271) yönetim merkezini Hattuşa’dan Tarhuntaşşa’ya naklettiği zaman; Hattuşa’nın yönetimini, güvenini kazanan, Puduhepa’nın kraliçeliği sırasında (kil tablet) katiplerinin başı olan Walwa-ziti(=UR.MAH-LÚ)’nin³ babası olan baş katip Mitannamuwa’ya bırakmıştır.⁴

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi “Tablet Arşivi”nin sorumluluğunu üstlendiğimiz yıllarda, çiviyazılı tabletler üzerindeki ilk deneyimimiz, Maşat-Höyük tabletlerinin envanter çalışmaları ile olmuştur. Burada bazı mektupların iki paralel çizgi ile ayrılarak (*birkaç istisna hariç*), aynı tablet üzerinde ikinci ya da üçüncü başka bir mektubun başladığı anlaşılmakta idi. Maşat-Höyük tabletleri yayınladıktan⁵ sonra, katiplerin üst düzey görevlilerle ya da birbirleri ile nasıl haberleştiklerini kısmen de olsa ele almak istedik. Bütün bunların yanı sıra resmi belge niteliğinde olan mektup türü bu tabletlerde özel isteklerini **sıralamaları** ile Hitit halkının (*Hitit Yasaları hariç, belgeler içerisinde hemen hemen hiç rastlanamayan*) sosyal yaşamına **dair bazı** özel noktalarda, az da olsa bilgi verebilmektedir.

*HKM 19 (Mşt. 75/15) numaralı metinde majeste (^DUTU^{ŠI}) Tapigga’da görevli olan G/Kaşšu ve Pulli adındaki görevlilere yardımcı kuvvet istekleri doğrultusunda onlara gelmeyen arabalı savaşçıların yerine 20 arabalı savaşçı takımını ve arkadan komutanın adını (Pahinakke) vererek onların geldiklerini bildirmektedir. Mektup iki paralel çizgi ile ayrıldıktan sonra şu ifadeler yer almaktadır:

- ay. 26 [U]M-MA ^mHa-ša-am-me-li
27 [A-N]A ^mU-uz-zu-u ŠEŠ.DÜG.GA-YA
28 [QÍ-B]Í-MA
ük. 29 [tu-]el ku-it
30 [NA-A]P-ŠA-DU a-pí-ya
sk. 1 nu-uš-ša-an NA-AP-ŠA-DU
2 A-NA NA-AP-ŠA-TI an-da e-ep
3 na-at-mu up-pí

Çeviri: “Haşamme/ili şöyle (der):

Sevgili kardeşim Uzzu’ya söyle!

Senin orada bulunan canlar/kimseler/görevliler(dan/den herhangi) birilerini yakala ve onları bana gönder!”.

Bu mektubun katibi Haşamme/ili’nin Hattuşa’daki yazım odasında/kayıt bürosunda/tabletevinde görevli kil tablet katibi olduğu göz önüne alındığından⁶ bu isteğinin HKM 30 (Mşt. 75/25)’de⁷ gene aynı katibin Tapigga’daki meslektaşına “sevgili kardeşim” diye hitap ederek önceki hizmetçi kız/cariye? (GÊME) isteğini yineleyerek sitemle sert ifadeler kullanmıştır. Ayrıca, HKM 36 (Mşt. 75/8)⁸ “birinci beyim, sevgili babam” diye hitap ettiği ve kendisini “oğlun” diye tanıttığı bu kişiye de aynı konuyu haber verdiğini bildirmektedir.

Bu durumda, HKM 19 (Mşt. 75/15) numaralı mektubun sonunda geçen istekle, yukarıdaki isteklerin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Burada geçen Akadça pl. NA-AP-ŠA-DU ile pl. gen. NA-AP-ŠA-TI kelimelerinin⁹ kullanılması yukarıda talep edilen hizmetçi kız/cariye? (GÊME) ile bağlantılı olmayabilir. Zira HKM 30 (Mşt. 75/25)’deki ifadeler oldukça serttir. Söz konusu bu (HKM 19 (Mşt. 75/15) numaralı) mektupta ise ifadelerin daha olağan olduğu görülmektedir. Bu mek-

tupların farklı zaman ve koşullarda yazıldığını düşünmek de yanlış olmayacaktır. Bizce, burada bölgeyi de çok iyi tanıdığı anlaşılan¹⁰ Haşamme/ili’nin güvendiği meslektaşı Uzzu’dan kendisine yardımcı olacak birileri, hakkındaki isteği söz konusu olmalıdır. Belki de, burada katipliğe uygun öğrenci/çırak adayı kişilerden bahsedilmiş olabilir.

*HKM 31 (Mşt. 75/104) numaralı mektupta; majeste tarafından, BÊL MADGALT¹¹ olarak da zikredilen Himmui’ye üç ayrı konudaki bilgileri verdikten sonra; metnin ay. 19. satırından sonra paralel çift çizgi ile ayrılan bölümde şu ifadeler yer almaktadır:

- ay. 20 UM-MA ^mMA-RE-EŠ-RE-E
21 A-NA ^mU-uz-zu-u ŠEŠ.DÜG.GA-YA
22 QÍ-BÍ-MA kat-ti-ti hu-u-ma-an SIG₅-in
23 e-eš-du nu-ut-ta DINGIR^{MES}
24 aš-šu-li pa-ah-ša-an-da-ru

- 25 ^mHi-im-mu-DINGIR^{LIM}-i-š-mu I GU₄
26 te-et nu-uš-ši ŠEŠ.DÜG.GA-YA
27 EGIR-an ti-ya na-an-kán
28 pa-ra-a ar-nu-ut
29 na-an-mu up-pí
30 ú-wa-ad du-wa-ad-du

Çeviri: “Mareşre şöyle (der): Sevgili kardeşim Uzzu’ya söyle! Senin yanında her şey iyi olsun. Tanrılar seni iyilikle korusunlar. Himmui bana bir sığırdan söz ediyordu. Sevgili kardeşim onunla ilgilen ve onu (bana) ulaştır. Bana onu gönder. (Tanrının) lütfu (üzerine) olsun!”.

Bu mektubun katibi Mareşre’nin¹² Hattuşa’daki yazım odasında/kayıt/arsiv bürosunda/tabletevinde görevli kil tablet katibi olduğu anlaşılmaktadır.¹³ BÊL MADGALT¹⁴ olarak da geçen Himmui, Hattuşa’da görev yapmakta olan katip Mareşre ile iyi ilişkiler kurabilmek için ona (hediye olarak) bir sıgır sözü vermiş olabilir. Ancak, her nedense verilen sözün yerine getirilemediği ve adı geçen katibe ulaşmadığı görülmektedir. Zira, HKM 22 (Mşt. 75/14) numaralı mektupta da benzer bir isteğin bulunması nedeni ile; Mareşre’nin böyle isteklerde bulunduğu ya da benzer teklifler aldığı düşünülebilir. Bu durumda majestenin Himmui’ye veya üst askeri görevli Pulli’ye yazdırdığı mektupların hemen altına; Tapigga’da yerleşik olan ve tanıdığı meslektaşı Uzzu’dan bu konuda yardım isteği özellikle belirtilmektedir. Burada, katiplerin özel konularını bazı durumlarda direkt olarak, üst görevlilere yazmaya çekindikleri anlamının çıkarılabileceğini söyleyebiliriz.

Mareşre (DUMU.UD XX^{KAM})’nin Tapigga’daki meslektaşı Uzzu’ya yazdığı ve yardımını istediği diğer bir örnek ise:

- *HKM 22 (Mşt. 75/14)
ak. 9 UM-MA ^mDUMU.UD XX^{KAM}
10 A-NA ^mUz!-zu-u
11 ŠEŠ.DÜG.GA-YA QÍ-BÍ-MA

- ay. 12 PA-NI ^mPu-ul-li-i-kán
13 am-me-el aš-šu-ul

- 14 hal-za-i GU₄-ya-wa-mu
15 ku-in te-et
16 nu-wa-ra-an-mu up-pí

Çeviri: “Mareşre şöyle (der): Sevgili kardeşim Uzzu’ya söyle! Pulli’nin önünde selamımı yüksek sesle oku: ‘Sözünü ettiğin sığırı, bana gönder’”.

Diğer bir örnekte; BÊL MADGALT¹⁵ olarak da tanınan Himmui’ye majeste tarafından gönderilen mektubun sonunda; (Tapigga kökenli olabileceğini düşündüğümüz) Tarhunmiya’nın¹⁵ evi ile ilgilenmesini şu ilginç sözlerle dile getirmektedir.¹⁶

- *HKM 27 Mşt. 75/43
ay. 17 A-NA BE-LÍ^{LÚ}BE-EL MA-AD<-GAL₉>-TI
18 BE-LÍ-YA MAH-RI-YA QÍ-BÍ-MA
19 UM-MA ^mTar-hu-u-un-mi-ya AR-TE-KA-MA
20 kat-ti-ti hu-u-ma-an SIG₅-in e-eš-du
21 nu-ut-ta DINGIR^{MES} TI-an har-kán-du
22 nu-ut-ta pa-ah-ša-an-da-ru

- ük. 23 BE-LU-mu aš-šu-ul ha-at-re-eš-ki
24 nam-ma-aš-ša-an A-NA É-YA
25 IG[I]^{HI.A}-wa har-ak

- sk. 1 ŠA BE-LÍ-m[a] ku-i-e-eš
2 ^{LÚ.MES}TE-MI i-ya-an-da-a²-r[i]
3 na-aš-kán am-mu-uk
4 pa-ra-a na-aš-ki-m[i]

Çeviri: “Efendim BÊL MADGALT¹⁷’ye birinci beyime söyle! Kulun Tarhunmiya şöyle (der): Senin yanında her şey iyi olsun. Tanrılar seni hayatta tutsunlar ve seni korusunlar! Efendi(m), bana selamını daima yaz! Ayrıca, evime göz at!¹⁷ Efendi(m)’e gidecek olan habercileri ise, onları sürekli ben gönderiyorum”.

Son bir örnekte ise; gene katip Tarhunmiya’nın Tapigga’lı katip Uzzu’dan ilginç bir mesleki isteği yer almaktadır. İlgili çeken bu istek; GAL ^{LÚ.MES}KUŠ₇/ŠÜŠ “arabalı savaşçıların başı” tarafından, Tapigga’da görevli G/Kaşšu’ya gönderilen mektubun son kısmında bulunmaktadır. Tarhunmiya’nın, Tapigga’da bulunan meslektaşı Uzzu’ya bildirdiği bu sıradan isteği oldukça ilgi çekicidir. Burada, bir GI É.DUB.BA “tabletevi kamış (kalemi/yazı gereci)” söz konusudur. Dolayısıyla, her yerde kolayca bulunabilecek bir nesneye dikkat çekmektedir. Çiviyazısını uygulayan katibin elinde bir tane mi GI É.DUB.BA vardı? Acaba GI É.DUB.BA nesnesi ne idi veya nasıl bir gereçti? Bu belki de, Uzzu tarafından daha önce Tarhunmiya’ya (hediye olarak?) gönderilen bir “GI É.DUB.BA” idi! Daha genel bir anlamda değerlendirilecek olursa; özel olan bu yazı gerecinin yıpranmış ya da kırılmış olabileceği ve bundan dolayı da bir yenisinin istendiği düşünülebilir. Mektubun ilgili satırları şöyledir:

- *HKM 71 (Mşt. 75/111)
ay. 32 UM-MA ^mDU-mi-ya

33 A-NA ^mUz-zu-u ŠEŠ.[DÙ]G.GA-Y[A]
 34 QÍ-BÍ-MA

35 [DING]IR ^{MEŠ}-ta Tl-an har-kán-du
 36 nu-ut-ta aš-šu-li
 37 pa-ah-ša-an-ta-ru

sk. 1 GI É.DUB.BA-mu-kán har-ak-ta

Dipnotlar

- * Prof. Dr. Cem Karasu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Hititoloji Anabilim Dalı, 06100, Sıhhiye, Ankara. cemkarasu@hotmail.com
 Prof. Dr. Hayat Erkanal'a Armağan kitabına katılmaktan son derece mutluyum. Kendisinin bugüne kadar Önasya ve Ege Arkeolojisine kazandırdığı bilgilere teşekkür eder, bu çalışmalarının daha nice yıllar sürmesini dilerim.
- 1 Karasu 1992a, 224; 1995, 117.
 - 2 Bkz. II. Muwattalli ile Halepli Talmi-Šarruma Antlaşması: KBo 1.6 ay. 21-22; Weidner 1923, 86-89; Beckman 1999, 95.
 - 3 Bkz. Karasu 1992b, 335-6.
 - 4 KBo 4.4 I 15-17; Götze 1925, 42; Dinçol 1982, 44a.
 - 5 Alp 1991a ile 1991b.
 - 6 Alp 1991b, 57.
 - 7 Alp 1991b, 172-4; ak., ay. ve ük. 11-25 ve sk. 1-4 satırlarda yer alıyor.
 - 8 Alp 1991b, 184-7; ay. 37-51. Bu kırık satırlardan sonra ve sol kenarda da devam eden yukarıdaki şahısların dışında (belki: meslektaşı Uzzu'ya) bir Tapigga'lı katibe yazılmış kısa mektup bulunmaktadır. Yani; aynı tablet

2 nu-mu ŠEŠ.DÙG.GA-YA GI É.DUB.BA
 3 up-pí

Çeviri: “Tarhunmiya şöyle (söyler):

Sevgili kardeşim Uzzu'ya söyle!

Tanrılar seni hayatta tutsunlar ve seni iyilikle korusunlar!

Beni(m) tabletevi kamış (kalemi/yazı gereci) kırıldı.¹⁸

Sevgili kardeşim bana (bir adet) tabletevi kamış (kalemi/yazı gereci) gönder”.

üzerinde üç ayrı mektup söz konusudur.

- 9 Otten 1958, 124 *NAPIŠTU* “personal”, 151 *NAPŠADU* “Seelen, Personal?”; Alp 1991b, 314 “Seele, Atem, Person = can/ruh, nefes/soluk, kimse/şahıs/kişi”; Black et al. 1999, 239a “*napištu(m)*” madde 4: “living being=yaşayan/canlı varlık”, “self=kendi/kişi/nefis” Boğazköy metinlerinde ise çoğul olarak: “personnel, staff=görevliler”.
- 10 Kil tablet katibi Hašamme/ili'nin Tapigga'daki görevlileri iyi tanınması kendisinin köklerinin de bu kentle ilgili olması olasılığını düşündürmektedir.
- 11 Kelime kelime: gözetleme yeri komutanı; sınır kentler/yerleşim yerleri askeri bölge komutanı; ayrıca bkz. Beal 1992, 426 v.d. “governor of rural (?) province”.
- 12 Alp 1998, 48-54.
- 13 Alp 1991b, 78-9.
- 14 HKM 36 (Mş. 75/8) öy. 12; Alp 1991b 182-3.
- 15 Tarhunmiya hakkında bkz. Alp 1991b, 96-8; Imparati 1997, 199 vd.
- 16 Benzer bir istek de HKM 60 (Mş. 77/1)'de geçmektedir.
- 17 Kelime kelime: Gözler(ini) tut!
- 18 Kelime kelime: tahrip oldu; Alp 1991b, 257 “ist ... kaput”.

Kaynakça

- Alp, S. 1991a. *Maşat-Höyük'te Bulunan Çivi Yazılı Hitit Tabletleri, Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Alp, S. 1991b. *Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Alp, S. 1998. “Akkadian Names of Some Scribes in the Maşat-Letters.” 34. *Uluslararası Assirioloji Kongresi*: 47-61.
- Beal, H. R. 1992. *The Organisation of the Hittite Military*. Texte der Hethiter 20. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Beckman, G. 1999. “Hittite Diplomatic Texts (Second Edition).” H. A. Hoffner Jr. (ed.), *Society of Biblical Literature Writing fom the Ancient World Series* 7. Atlanta, Georgie: Scholars Press.
- Black, J., A. George, ve N. Postgate, 1999. *A Concise Dictionary of Akkadian*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Dinçol, A. 1982. “Hititler.” *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi* 1: 18-120. İstanbul: Görsel Yayınlar.
- Götze, A. 1925. *Hattušiliš: Der Bericht über seine Thronbesteigung nebst den Paralelltexten*. Hethitische Texte in Umschrift mit Übersetzung und Erläuterungen 1. Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft 29/3. Leipzig: J. C.

Hinrichs'sche Buchhandlung.

- Imparati, F. 1997. “Observations on a Letter from Maşat-Höyük.” H. Ertem, M. Ç. Şahin, A. Süel, F. Öktem ve S. Bayram (eds.), *Emin Bilgiç Anı Kitabı. Anadolu Arşivleri/Archivum Anatolicum* 3: 199-214.
- Karasu, C. 1992a. “Hitit Kâtipleri Üzerine Bazı Düşünceler.” 1. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*: 224-8.
- Karasu, C. 1992b. “(h)išuwa Bayramı kolofonları üzerine bazı düşünceler.” H. Otten, E. Akurgal, H. Ertem ve A. Süel (eds.), *Sedat Alp'a Armağan. Hittite and Other Anatolian and Near Eastern. Studies in Honour of Sedat Alp*, 335-9. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karasu, C. 1995. “Some Considerations on Hittite Scribes.” *Anadolu Arşivleri/Archivum Anatolicum* 1: 117-21.
- Otten, H. 1958. *Hethitische Totenrituale*. Berlin: Akademie Verlag.
- Weidner, E. F. 1923. *Politische Dokumente aus Kleinasien: Die Staatsverträge in akkadischer Sprache aus dem Archiv von Boghazköi*. Boghazköi-Studien 8. Leipzig: Druck von C. Schulze and Co. GmbH. Gräfenhainichen.

Kısaltmalar

- HKM *Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük* 1991, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KBo *Keilschrifttexte aus Boğazköy*, 1-6 Leipzig 1916-1923, 7 v.d. Berlin 1954 v.d. Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- ak. altkenar
- ay. arkayüz
- gen. genitive/-in hali

- Mş. Maşat-Höyük Kazısı envanter kodu
- öy. önyüz
- pl. plural/çoğul
- sg. singular/tekil
- sk. solkenar
- ük. üstkenar
- v.d. ve devamı